

AZƏRBAYCANDA ELM VƏ TƏHSİLİN İNKİŞAFI

Müstəqillik dövründə Azərbaycanda dövlətin iqtisadi, siyasi, sosial, hüquqi, mədəni, mənəvi və milli təhlükəsizlik sahələrini əhatə edən siyasətinin prioritet istiqamətlərindən sayılan elm və təhsilin inkişafı naminə xeyli işlər görülüb və görülməkdədir.

Ölkəmizdə elmin və təhsilin böyük qayğıkeşi olmuş Ümummilli lider Heydər Əliyevin kursunun layiqli davamçısı Prezident İlham Əliyev son illər Azərbaycanda həm elmin, həm də təhsilin inkişafına, elmi-texniki potensialın qorunub saxlanması və modernləşdirilməsinə, elm və təhsil sahəsində yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanmasına, cəmiyyətdə alimlərin, elm və təhsil işçilərinin sosial rifahının yaxşılaşdırılmasına xidmət edən mühüm fərman və sərəncamlar vermişdir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin imzası ilə 5 sentyabr 2009-cu ildə qəbul edilmiş "Təhsil Haqqında" Qanun vətəndaşların Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında təsbit olunmuş təhsil hüququnun təmin edilməsi sahəsində dövlət siyasətinin əsas prinsiplərini və təhsil fəaliyyətinin tənzimlənməsinin ümumi şərtlərini müəyyən edir, təhsilin ayrı-ayrı pillələri üzrə müvafiq qanunların və digər normativ-hüquqi aktların qəbul edilməsində baza rolunu oynayır. Dövlətimizin başçısının müvafiq Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasında 2009-2015-ci illərdə elmin inkişafı üzrə Milli Strategiya" və "Azərbaycan Respublikasında 2009-2015-ci illərdə elmin inkişafı üzrə Milli Strategiya"nın həyata keçirilməsi üzrə Dövlət Proqramı" ölkəmizdə elmi qurumların strukturunun müəyyənləşdirilməsi, tədqiqatların maliyyələşdirilməsi, ölkənin elmi kadr potensialının artırılması və onun sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi, Azərbaycan elminin beynəlxalq elm məkanına inteqrasiyasının təmini baxımından qiymətli sənəddir.

Prezidenti İlham Əliyevin müvafiq Sərəncamına uyğun olaraq "2007-2015-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsili üzrə Dövlət Proqramı" çərçivəsində istedadlı Azərbaycan gənclərinin xaricdə təhsilinin təşkili istiqamətində vahid sistemi yaradılıb. Proqram çərçivəsində 5 min azərbaycanlı gənci xarici ölkədə təhsil almaq hüququna sahib olub. Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində beynəlxalq əlaqələrinin əsas istiqamətləri tələbə, şagird və magistr mübadiləsi, birgə elmi tədqiqatlar, beynəlxalq və regionlararası təhsil proqramlarına qoşulma və onların işində yaxından iştirak etməkdən ibarətdir. Ölkəmizin təhsil müəssisələri

UNESCO, UNICEF, İSESCO, Avropa Təhsil Fondu, Avropa Şurası və Avropa İttifaqı kimi nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların təhsil problemləri ilə məşğul olan qurumlarının işində fəal iştirak edir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 29 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilən "Azərbaycan 2020: Gələcəyə baxış" inkişaf Konsepsiyasında da təhsildə keyfiyyətin yüksəldilməsi üçün stimullaşdırıcı mexanizmlərin yaradılması, adambaşına maliyyələşdirmə prinsipinin, həmçinin təhsil sahəsində təbii tədqiqatların, eləcə də innovativ fəaliyyəti təşviqləndirən qrant maliyyələşdirməsinin təbii qinin genişləndirilməsi, təhsildə idarəetmənin təkmilləşdirilməsinin davam etdirilməsi, bütün maraqlı tərəflərin cəlb olunmasını təmin edən idarəetmə modelinə üstünlük verilməsi, bütün növ təhsil müəssisələrinin müstəqilliyinin artırılması, ictimaiyyətin (valideyn, şagird, tələbə, yerli icma və s.) geniş cəlb olunması vasitəsilə təhsil ocaqlarının dövlət-ictimai xarakterdə idarə edilməsi, digər müasir idarəetmə texnologiyalarının tətbiqi və s. kimi istiqamətlərdə islahat yönümlü tədbirlərin gerçəkləşdirilməsi, təhsil sistemində tənzimləmə və idarəetməni həyata keçirən dövlət orqanlarının funksiya və səlahiyyətlərinin qabaqcıl beynəlxalq təcrübəyə uyğun müəyyənləşdirilməsi, onların fəaliyyətinin səmərəli əlaqələndirilməsi üçün müvafiq mexanizmlərin yaradılması nəzərdə tutulmuş və həmin tədbirlərin xeyli hissəsi gerçəkləşdirilmişdir. Son illərdə təhsilin ilk pilləsi olan məktəbəqədər təhsilin əhatəliliyi əhəmiyyətli dərəcədə genişlənilib, I siniflərə qəbul sadələşdirilib, peşə təhsilində islahatlar nəticəsində gənclərin peşə təhsilinə marağı ciddi şəkildə artıb, azərbaycanlı şagirdlər beynəlxalq olimpiadalarda yüksək nailiyyətlər əldə edib, diaqnostik qiymətləndirilməsi aparılan yüz minlərlə müəllimin əməkhaqqı artırılıb. Təhsil Nazirliyində korrupsiyaya qarşı ciddi mübarizə aparılır, neqativ hallar aradan qaldırılıb, müəllimlərin işə qəbulunda şəffaflıq təmin olunub, cəmiyyətlə əlaqələr daha da yaxşılaşılıb. Ölkənin təhsil sisteminin Bolonya və Lissabon prosesini qəbul etməsi bu istiqamətdə atılmış ən vacib addımlardan hesab olunmalıdır.

Amma müşahidələr göstərir ki, elmimizin də əsası sayılan təhsilimizin qanəedicisi səviyyəyə yetişməsi üçün reallaşdırılan bütün bu tədbirlər azlıq edir. Yəqin hamı razılılaşar ki, hazırda ölkəmizdə ali təhsil müəssisələrinin diplomunu daşıyan şəxslər çoxdur. Belə çıxır ki, azərbaycanlıların ümumi savad səviyyəsi yüksək olmalıdır. Lakin həqiqətən belədirmi? Hətta ötəri, vizual müşahidələr belə göstərir ki, yox. Küçələrdə az qala hər addımbaşı kobud or-



foqrafik səhvlər buraxılmış elanlara rast gəlmək mümkündür. Yoldan keçənlərin də bəziləri bunu heç görmürlər. Gənclərin idarə etdikləri avtomobillərin açıq pəncərəsindən ətrafa bayağı mahnıların musiqi sədaları yayılır. İnsanın estetik zövqünün aşağı olması onun elə təhsil səviyyəsinin, dünya görüşünün də azlığına dəlalət edir. Bəzi gənclərə dərstdə oturmaq darıxdırıcı gəlir. Müasir uşaqlar virtual dünya ilə, internet oyunları ilə baş qatırlar. Valideynlər də bunu uşaqlarının müasir dövrə uyğunlaşması sayırlar. Nəzərə alırıqlar ki, mobil telefonları da, kompyuterləri də bilikli insanlar yaradıb. Uşaqları üçün gələcəkdə məhz o yaradıcı, qazanan insanlardan olmaqları daha sərfəli sayılmalıdır, nəinki onların yaratdığı əyləncələrə pul xərcləyən is-tehlaqçısı olmaqdan.

Həmişə hesab olunub ki, diplom - müvəffəqiyyətin, yüksək sosial statusun və layiqli gəlirin vacib yol yoldaşdır. İndi sə bir çoxları düşünür ki, minlərlə abituriyentin əldə etmək istədiyi diplom artıq imtiyazlı sənəddən adi bir kağız parçasına çevrilib.

Bu fikirdə olanların arqumentləri belədir: Kütləvi ali təhsil istehsal sferasında fəhlə qüvvəsində defisit vardır; postsovet ölkələrində ali təhsilin keyfiyyəti aşağıdır; ali məktəblərdə təhsil baha başa gəlir; universitetlər tələbələri lazımsız fənlərlə, artıq dərslərlə yükləyir, məzunlarının sonrakı taleyi ilə maraqlanmır; universitetlərdə əksərən tədris etdikləri fənlə yalnız dərslərdən tanış olan "nəzəriyyəçi" müəllimlər dərslər deyirlər; ali təhsil çox vaxt alır, əvəzində az verir və s. Etiraf olunmalıdır ki, bu sadalanarlarda həqiqətin payı az deyildir. Postsovet ölkələrinin təcrübəsinin az olduğu bazar iqtisadiyyatı mexanizminin təməl ünsürlərindən biri biznes, əmək bazarı və təhsil xidmətidir. Onlar arasında harmoniya iqtisadi tərəqqinin

vacib şərtidir. Di gəl, reallıq onu göstərir ki, ölkəmizdə ali təhsilin əmək bazarı ilə qarşılıqlı əlaqəsi zəifdir.

Məsələ burasıdır ki, mərkəzləşmiş planlı iqtisadiyyatdan fərqli olaraq bazar iqtisadiyyatında iqtisadi qərarlar yalnız dövlət tərəfindən deyil, həm də fərdlər tərəfindən qəbul edilir. Fərdlər dövləti, hər şeyə qadir olan "sehrli çubuq" hesab etməyərək, öz hərəkətlərini faydalılıq və mənfəətlilik prinsipi əsasında quran iqtisadi insanlara çevrilirlər. Belə bir nəticəyə gəlmək olur ki, ölkəmizdə bazar iqtisadiyyatının müvəffəqiyyətli təşkilinin vacib şərtlərindən biri iqtisadi təhsil sisteminin köklü surətdə yenidən qurulması və həyatın tələbləri səviyyəsinə yüksəldilməsidir. Nəzərə almaq lazımdır ki, biliyə əsaslanan iqtisadiyyatda rəqabətçilik və keyfiyyətli həyat bizneslə ali təhsil arasındakı səmərəli bilik mübadiləsindən asılıdır. Bu sahə kifayət qədər səmərəli və əhatəli olmadıqda iqtisadiyyatın bir çox aparıcı baza sahələri müasir tələblərə cavab verən kadrların çatışmazlığı

üzündən rəqabətə davam gətirməyərək sıradan çıxır və illərlə toplanmış təcrübə hədə gedir. Ulu öndər Heydər Əliyev demişdir ki, iqtisadiyyatı güclü olan dövlət hər şeyə qadirdir. Təhsil sistemi çevik olmayan ölkələrin nəinki müstəqil təhsil, hətta müstəqil iqtisadi siyasət aparmaq imkanları getdikcə azalır və onlar asılı vəziyyətə düşürlər. İqtisadi təhsil sistemi seçdiyi və seçəcəyi ixtisasdan asılı olmayaraq bütün şagird və tələbələri elə tərbiyə etməlidir ki, onlar gələcəkdə öz fəaliyyətlərini faydalılıq və mənfəətlilik, yeni rasionallıq prinsipləri əsasında qursunlar.

Bildiyimiz kimi, dünyanın iqtisadi cəhətdən ikinci ən qüdrətli dövləti olan Yaponiyanın uğurlarını bu ölkədə təhsilin səviyyəsinin yüksək olması ilə izah edirlər. Tarix boyu Yaponiyada maarifə böyük önəm verilmişdir. Cəmiyyətdə yüksək mənəbə can atmaq yapon mentalitetinin əsas xüsusiyyəti, təhsil cəmiyyətin mənəvi dəyəri, dövlət siyasətinin əsas prioriteti, "yapon iqtisadi möcüzəsi"nin baza komponentidir.

Yapon şirkətlərinə sadəcə yaxşı hazırlıqlı kadr deyil, həm də düşünən işçilər lazımlı gəldiyindən, iri biznes qurumları ali təhsilə verilən tələbləri müəyyənləşdirirlər. Xarici dil öyrənmək xaricdə iş tapmaq üçün deyil, yapon şirkətlərinin xaricdəki, xüsusən də Avropa və ABŞ-dəki filiallarının idarə edilməsi üçün menecerlərə verilən tələbdir.

Məhz universitet illərində şirkətlər tərəfindən seçildiklərinə görə, bir çox yaponlar kiçik əməkdaş kimi əmək fəaliyyətinə başladıkları bir firmada onilliklər boyu işləməyi, həmin firmada rəhbər vəzifədəki yüksəlməyi, müəssisənin fəaliyyət dairəsinin genişlənməsinə töhfə verməyi və məhz elə həmin müəssisədən də təqaüdə çıxmağı özlərinin hansısa sahibkar qarşısında deyil, məhz Vətən qarşısında borcları kimi başa düşürlər.

Yapon təhsil sistemi sosial zümrələr arasında fərqlərin götürülməsinə də sərəncam verir. Belə ki, gənc mütəxəssis cəmiyyətin hansı təbəqəsinin nümayəndəsi olursun, məsələn Tokio Universitetini bitirirsən, məhz həmin universitetin məzunlarının klanının bir üzvünə çevrilir və bu statusu

onun cəmiyyətdə mövqə tutmasına əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir.

Məktəb və universitet tədbirlərinin çoxunu şagird və tələbələr özləri, yeni, elmi rəhbərlərinin köməyi olmadan hazırlayıb həyata keçirirlər. Onlar kamil həyata artıq tam hazır vəziyyətdə keçid alırlar. Yaponiyada dövlət özəl məktəblərə subsidiyalar ayırır, uzunmüddətli kreditlər verir. Fasiləsiz təhsil o dərəcədə stimullaşdırılır və o qədər cazibədar görünür ki, 80 yaşlı qoca da cəmiyyətin aktiv üzvü kimi yaşamağa davam edir.

Əlbəttə, qabaqcıl Avropa ölkələrinin, ABŞ-in təhsil sistemlərindən də əxz olunmalı təcrübələr çoxdur. İspaniyada universitetlərdə sutka boyunca internetdə "virtual sinif" müasir olur. Tələbələrə bu vasitə ilə müəllimlərlə foruma girmək imkanı yaradılır. Avropa təhsilində "akademik azadlıq" prinsipi də geniş yayılıb. Alman tələbə öz dərslərini özü tərtib edir. ABŞ-də təhsil tələbənin fərdi istedadının və marağının üzə çıxmasına önəm verir. Özünəməxsusluğu ilə seçilən müasir fransız təhsil sistemi son iki əsrdə formalaşmaqla dünyanın qabaqcıl təhsil sistemlərindən biri hesab olunur. Onun əsas xüsusiyyəti idarəetmə, tədris forması və pedaqoji iş baxımından müstəqil olan dövlət ali təhsil müəssisələrinin üstünlük təşkil etməsidir.

Ölkəmizin yaxın və uzaq perspektivdə sosial-iqtisadi inkişafının strateji inkişaf xəttini müəyyən edən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev həmin xəttin reallaşması mexanizmini də göstərmiş, demişdir ki, biz öz təbii sərvətlərimizdən çox böyük səmərə ilə istifadə edərək təbii resurslarımızı insan kapitalına çeviririk. Odur ki, istər sahibkarlıq sahəsində çalışan, istərsə də bütün digər fəaliyyət növlərində işləyən kadrların-insan kapitalının işinin səmərəlilik prinsipi ilə təşkili üçün mühüm şərt olan müasir iqtisadi biliklər kütləvi informasiya vasitələri ilə daha geniş təbliğ olunmalıdır. Danılmaz gerçəklikdir ki, iqtisadi biliklər müasir dövrdə zıyalılıq səviyyəsini də müəyyən edən mühüm amillərdən biridir. Başqa sözlə desək, bu gün normal bazar iqtisadiyyatının əsasları şagird və tələbə partalarında qoyulmalıdır.

Sübhan Mahmudlu

Yazı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun keçirdiyi müsabiqəyə təqdim etmək üçündür

